

Znam ja jeden śliczny zamek

muzyka i słowa: autor nieznany

Jedna z pieśni Powstań Śląskich. Tekst pochodzi prawdopodobnie z XIX wieku. Po raz pierwszy pojawił się na Śląsku Cieszyńskim najpóźniej na początku XX wieku (zanotowany przez Andrzeja Hławiczkę¹). Piosenka była też popularna w czeskiej wersji w czasie I Wojny Światowej.

Nota historyczna

II Powstanie Śląskie rozpoczęło się w nocy z 19 na 20 sierpnia 1920 roku. Było to wystąpienie daleko lepiej przygotowane od powstania z 1919 roku. Polacy zgromadzili większe siły, znacznie lepiej zorganizowane, uzbrojone, dowodzone jednolicie według dobrze przemyślanego planu.

Grupa powstańców. Źródło: kurierhistoryczny.pl

Jego głównym celem było usunięcie z obszaru plebiscytowego niemieckich formacji terroryzujących polską ludność – przede wszystkim Sicherheistpolizei oraz niemieckich bojówek i oddziałów ochotniczych (freikorpsów). Polacy żądali stworzenia mieszanej polsko – niemieckiej policji, formowanej na zasadzie narodowego parytetu. Niemcy oczywiście nie chcieli się na to zgodzić, więc walka zbrojna była jedynym wyjściem. Wezwanie do Powstania rzucił Wojciech Korfanty².

¹ Andrzej Hławiczka (ur. 3 maja 1866 w Dziegielowie, zm. 13 lipca 1914 w Cieszynie) – polski nauczyciel i społecznik na Śląsku Cieszyńskim, muzykolog, etnograf, zbieracz pieśni ludowych Śląska Cieszyńskiego, działacz Społeczności Chrześcijańskiej. [Strona na Wikipedii](#)

² Wojciech Korfanty (ur. jako Adalbert Korfanty 20 kwietnia 1873 w osadzie Sadzawki, zm. 17 sierpnia 1939 w Warszawie) – polski przywódca narodowy Górnego Śląska, związany z chrześcijańską demokracją. Jedna z najważniejszych postaci Śląska i jego walki o przyłączenie do Polski. [Artykuł na Dzieje](#), [Strona na Wikipedii](#), [Artykuł na Życiorysy](#)

Zaraz po nim dowódca Polskiej Organizacji Wojskowej Górnego Śląska³ Alfons Zgrzebniok⁴ wydał rozkaz zbrojnego wystąpienia w 5 okręgach. Równocześnie polscy robotnicy i górnicy rozpoczęli strajk generalny dla poparcia Powstania. Akcja wojskowa rozpoczęła się od dywersji niszczącej niemiecką łączność. Całkowicie sparaliżowało to Niemców, już i tak zaskoczonych polską akcją. Aby odsunąć nieuchronną interwencję angielskich, francuskich i włoskich wojsk okupacyjnych powstańcy, na wyraźny rozkaz dowództwa, nie atakowali większych miast. Mimo tego, już w pierwszych godzinach zanotowali szereg sukcesów. Przede wszystkim powstańcy praktycznie od razu opanowali powiat pszczyński, chociaż nie weszli do samej Pszczyny. Zdobyto też Szopienice, Mikołów, Murcki, Hołdunów, Dąbrówkę Małą, Janów, Nikiszowiec, Giszowiec, Ochojec oraz Hutę Baildon, Rozbark, Brzeziny Śląskie, Dąbrówkę Wielką, Brzozowice-Kamień, Piekary Śląskie, Miechowice, Bogucice i Wodzisław Śląski. Prowadzono również walki w rejonie Mysłowic, Katowic-Wełnowca, Siemianowic, Łagiewnik, Maciejkowic, Chorzowa, Hajduk Wielkich i Nowego Bytomia. Na skutek paniki wśród ludności niemieckiej Polacy – wbrew wyraźnym rozkazom dowództwa – zajęli też Bytom. Był to wielki sukces, ale na wyraźne żądanie powstańcy wycofali się z miasta. Skala i powodzenie polskiego powstania skłoniły Międzysojuszniczą Komisję Rządzącą i Plebiscytową na Górnym Śląsku⁵ do rozwiązania Sicherheistpolizei (24 sierpnia).

---

³ Polska Organizacja Wojskowa Górnego Śląska (skr. POW Górnego Śląska lub POW G.Śl.) – nadzorowana i współtworzona przez Oddział VI (późniejszy II) Sztabu Generalnego Wojska Polskiego i Naczelną Radę Ludową autonomiczna górnośląska organizacja konspiracyjna do walki nieregularnej, podjazdowej o secesję Górnego Śląska od Rzeszy Niemieckiej i przyłączenie go do Polski. Organizacja ta powstała 11 stycznia 1919 w Katowicach. Była główną polską siłą zbrojną w powstaniach śląskich 1919–1921. [Artykuł na Tobie Polsko](#), [Strona na Wikipedii](#)

⁴ Alfons Alfred Zgrzebniok pseudonim „Rakoczy” (ur. 16 sierpnia 1891 w Dziergowicach, zm. 31 stycznia 1937 w Marcinkowicach) – polski nauczyciel, działacz samorządowy, śląski działacz polityczny, komendant powstań śląskich, według długoletniej tradycji historiograficznej jeden z założycieli Związku Powstańców Śląskich, choć faktycznie nie brał udziału w tym procesie, „prawa ręka” wojewody pomorskiego Stefana Kirtiklisa, wicewojewoda białostocki. [Artykuł na Dzieje](#), [Strona na Wikipedii](#), [Artykuł na ABC Niepodległość](#)

⁵ Międzysojusznicza Komisja Rządząca i Plebiscytowa na Górnym Śląsku (fr. Commission Interalliée de Gouvernement et de Plébiscite de Haute Silésie) – międzynarodowa komisja działająca od 11 lutego 1920 do 10 lipca 1922, powołana na mocy 88 art. traktatu wersalskiego i umowy francusko-niemieckiej z dnia 9 stycznia 1920 w celu przeprowadzenia plebiscytu na Górnym Śląsku. Zadaniem Komisji i towarzyszących jej wojsk alianckich było dopilnowanie prawidłowego przebiegu kampanii plebiscytowej i samego głosowania oraz utrzymanie porządku i spokoju. W założeniu Komisja miała być organem bezstronnym. W rzeczywistości był w niej odzwierciedlony spór, jaki toczyły między sobą zwycięskie państwa Ententy o dostęp do gospodarki niemieckiej. [Strona na Wikipedii](#)

W jej miejsce powołano Policję Plebiscytową⁶ (niem. Abstimmungspolizei, popularnie „Apo”). Obiecano też ukaranie sprawców antypolskiego terrorku. Wobec tego polskie dowództwo 25 sierpnia zakończyło powstanie i wezwało do przerwania strajku generalnego. Polska Organizacja Wojskowa Górnego Śląska została oficjalnie rozwiązana. W praktyce zmieniła tylko nazwę na Centralę Wychowania Fizycznego⁷ i natychmiast rozpoczęła przygotowania do kolejnego powstania.

II Powstanie Śląskie było przygotowane własnymi siłami. Polska znajdująca się w kulminacyjnym punkcie wojny z bolszewicką Rosją nie mogła realnie pomóc. Mimo tego powstanie zakończyło się sukcesem, jakim niewątpliwie była likwidacja SiPo. Walka o polski Śląsk trwała jednak dalej. Zbliżał się plebiscyt, który miał politycznie rozstrzygnąć polsko-niemiecki konflikt.

Analiza tekstu

„Znam ja jeden śliczny zamek” w polskim zapisie ma sześć zwrotek. Jest to prosta żołnierska opowieść młodego powstańca, który ciężko ranny na wojnie wspomina swoją ukochaną. „Piękny zamek” z pierwszej zwrotki możemy uznać za idylliczny symbol Polski, do której tęsknią powstańcy. Tak samo „białe orły” wyszywane przez dziewczynę to znak polskich aspiracji narodowych Ślązaków. Niestety, wszystko burzy okrucieństwo wojny. „Ubogie powstańcze” walczą dzielnie, stoją jak skała we wrogim ogniu. „Rozpalona kula” wyrzywa powstańca z „rzędu” i ciężko ranny zostaje odwieziony do szpitala. Po drodze pisze on

---

⁶ Policja Plebiscytowa, Policja Górnego Śląska, Apo (niem. Abstimmungspolizei) – działająca w latach 1920–1921 policja na Górnym Śląsku, powołana przez Międzysojuszniczą Komisję Rządzącą i Plebiscytową w Opolu, za zgodą aliantów po II powstaniu śląskim. Była złożona po połowie z funkcjonariuszy polskich i niemieckich. Dbała o porządek w czasie plebiscytu z 20 marca 1921. [Artykuł na ISP](#), [Strona na Wikipedii](#)

⁷ Centrala Wychowania Fizycznego – została powołana we wrześniu 1920 roku i oficjalnie miała zajmować się propagowaniem zdrowego stylu życia i upowszechnianiem sportu. W rzeczywistości zastąpiła, formalnie rozwiązana, POW Górnego Śląska. Zajmowała się ochroną polskich wieców i placówek plebiscytowych, chroniąc osoby przygotowujące plebiscyt przed niemiecką Organizacją Bojową Górnego Śląska. Na czele Centrali Wychowania Fizycznego stał kpt. Mieczysław Paluch, a potem ppor. Mieczysław Chmielewski. Szefem sztabu był Alfons Zgrzebniok. Po II Powstaniu śląskim organizacja przekształciła struktury partyzanckie we wzory organizacyjne przyjęte w armiach regularnych. W styczniu 1921 roku została włączona do nowej tajnej organizacji wojskowej pod nazwą Dowództwo Ochrony Plebiscytu. [Artykuł na Blisko Polski](#), [Dokumenty na Wojskowe Biuro Historyczne](#)

ŚPIEWNIK NIEPODLEGŁOŚCI

„listek” do „najmilejszej” opisując własne rany i opowiadając jej o tym „jak ta wojna zawzięta”. Ostatnia zwrotka to zapowiedź nieugiętej walki „ludu śląskiego” o cześć „powstańczej krwi” (o polskość Śląska). Wspomnienie o tym, że „zgasł żołnierski śpiew” mówi *de facto* o klęsce, co wydaje się wskazywać na związek „Znam ja” z przegranym I Powstaniem Śląskim.

Piosenka po II Wojnie była zapomniana. Współcześnie przywraca ją m.in. zespół „Krzikopa”.

Opracował: Piotr Pacak

ŚPIEWNIK NIEPODLEGŁOŚCI

Projekt jest współfinansowany ze środków Darowizny otrzymanej od Fundacji Lotto.